

ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ

Άντονι Γκίντενς

**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΩΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΩΝ
ΑΛΛΑΓΩΝ**

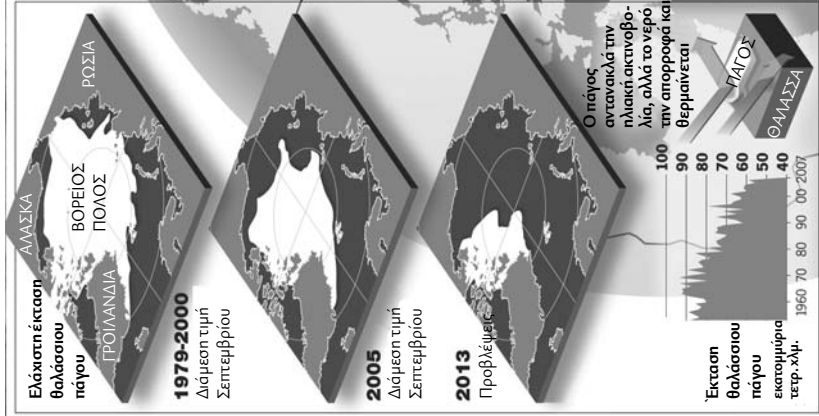
ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό σημείωμα του υπεύθυνου της σειράς	9
Ευχαριστίες	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	17
1. ΟΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ: ΡΙΣΚΟ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ	47
2. ΕΞΑΝΤΛΗΣΗ, ΕΛΑΤΤΩΣΗ;	79
3. ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥΣ	103
4. ΟΙ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	145
5. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ;	175
6. ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΙ	243
7. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	303
8. ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ, Η ΕΕ ΚΑΙ ΟΙ ΑΓΟΡΕΣ ΑΝΘΡΑΚΑ	337
9. Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ	373
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	415
Σημειώσεις	423
Βιβλιογραφία	445
Ευρετήριο	463

ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ και τις κλιματικές αλλαγές μπορεί να είναι δύο ειδών κατά βάση. Από τη μία, δημοσιεύονται πολλές μελέτες σχετικά με τους μηχανισμούς επίτευξης διεθνών συμφωνιών για τον περιορισμό των εκπομπών. Από την άλλη, αυξάνονται οι μελέτες που φιλοδοξούν να αναλύσουν τις επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών στη γεωπολιτική. Όπως υποστηρίζω στο παρόν κεφάλαιο, αυτές οι δύο προσεγγίσεις θα πρέπει να συγκλίνουν περισσότερο. Για άλλη μια φορά, η ενέργεια –ιδιαίτερα το πετρέλαιο και οι ανταγωνισμοί που σχετίζονται μ’ αυτό– συνιστά τον βασικό συνδετικό κρίκο.

Φαίνεται ίσως πως η αντίδραση στις κλιματικές αλλαγές θα συμβάλει καίρια στη διεθνή συνεργασία. Ωστόσο, οι διαδικασίες και τα συμφέροντα που προωθούν τις διαιρέσεις είναι ισχυρά.²¹⁹ Το λιώσιμο των πάγων της Αρκτικής αποτελεί ένα πολύ καλό παράδειγμα. Όταν η περιοχή ήταν καλυμμένη από πάγο, υπήρχε στενή διεθνής συνεργασία αναφορικά με τις δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα εκεί, κυρίως επιστημονικού χαρακτήρα. Το γεγονός ότι η ναυσιπλοΐα καθίσταται δυνατή σε ολόένα και μεγαλύτερα τμήματα της Αρκτικής και το ενδεχόμενο να ανακαλυφθούν νέα σημαντικά κοιτάσματα πετρελαίου, φυσικού αερίου και

Σχήμα 9.1 Αρκτική: η αλληλεπίδραση κλιματικών αλλαγών και γεωπολιτικής

Πηγή: Sunday Times, 29 June 2008, p. 7

Σύνορα
Μια χώρα έχει δικαιώματα εξόρυξης έως 200 ναυτικά μίλια από την ακτή της.

Δυνητικά σύνορα
Μια χώρα μπορεί να διεκδικήσει έως 350 ναυτικά μίλια εάν μια περιοχή αποδειχθεί ότι είναι προέκταση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας.

Το λιώσιμο των πάγων παρέχει στη ναυσιπλοΐα μια πιο σύντομη οδό, από το Λονδίνο στο Τσόκο μέσω του Βορείουατλαντικού Περάσματος και όχι μέσω της διώρυγας του Σουέζ.

Ρωσικές διεκδικήσεις
Η Ρωσία ισχυρίζεται ότι η υφαλοκρηπίδα της εκτείνεται ως τον Βόρειο Πόλο και πιθανή τοποθέτηση μια σημαία της στον βυθό της Αρκτικής.

ΡΩΣΙΑ

ΒΟΡΕΙΟΣ ΠΟΛΟΣ

ΚΑΝΑΔΑΣ

ΓΡΩΙΝΑΝΔΙΑ (Δανία)

Πεδία πετρελαίου/αερίου

Σύνορα διμεταβλητούμενα από τη Ρωσία και τη Νορβηγία.

Πεδία πετρελαίου/αερίου

Πεδία πετρελαίου/αερίου

Πίσω από τις διαμάχες για την εδαφική επικράτεια κρυβούνται τα τεράστια ανεκμεταλλεύτα κοιτάσματα πετρελαίου και αερίου, για οποία μπορούν να αντλήσουν καθώς υποκαρπεί το στρώμα του πάγου.

άλλων ορυκτών πόρων έχουν προκαλέσει συγκρούσεις συμφερόντων και διεθνείς εντάσεις, που ευτυχώς μέχρι τώρα έχουν περιορισμένες διαστάσεις.

Τα ζητήματα των κλιματικών αλλαγών –ιδιαιτέρα σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ενεργειακή σπάνι– θα ήταν δυνατόν να αντιμετωπιστούν με στρατιωτικά μέσα, αλλά και να δημιουργήσουν μεγάλους κινδύνους για την ασφάλεια. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι η προοδευτική χαλάρωση της διεθνούς συνεργασίας, καθώς τα ζητήματα της ασφάλειας θα θεωρούνται ολοένα και πιο διχαστικά. Έτσι από τον γενικό στόχο του περιορισμού των εκπομπών θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε έναν έντονο αγώνα για τους πόρους, οξύνοντας τις υφιστάμενες εντάσεις και διαιρέσεις. Οι ηγέτες κρατών ή ομάδων κρατών θα ήταν δυνατό να εκμεταλλευτούν τις κλιματικές αλλαγές για την προώθηση δικών τους παραταξιακών στόχων. Είναι εύκολο να φανταστούμε μονοπάτια που μπορούν να οδηγήσουν σε βίαιες συγκρούσεις. Για παράδειγμα, οι πολιτικοί ηγέτες ενδέχεται να επικαλεστούν τις πιέσεις που προκαλούν οι κλιματικές αλλαγές προκειμένου να αποκτήσουν ισχύ και να επικρατήσουν σε εσωτερικές συγκρούσεις: οι μετανάστες, λόγου χάρη, θα μπορούσαν να αποτελέσουν εξιλαστήρια θύματα σε τέτοιους αγώνες για την εξουσία. Σε ασταθείς περιοχές του κόσμου, μια χώρα που αποδυναμώνεται εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών μπορεί να δεχτεί επίθεση από τους γείτονές της, που θα επιδιώξουν να εκμεταλλευτούν τα προβλήματά της.

Μία ακόμα πιθανότητα είναι να ξεσπάσουν ένοπλες συγκρούσεις καθώς, στις περιπτώσεις όπου η ζήτηση υπερκα-

λύπτει την προσφορά, τα κράτη θα προσπαθήσουν να αποκτήσουν νέες ενεργειακές πηγές – η πιο πιθανή εξέλιξη αν επιβεβαιωθούν τα χειρότερα σενάρια για τις κλιματικές αλλαγές. Κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί αν η παγκόσμια οικονομία «επανεθnikοποιηθεί» μέσω μιας μαζικής επιστροφής στον προστατευτισμό. Επίσης, είναι πιθανό οι «συγκρούσεις για την επιβίωση» –σαν αυτή που έχει καταστρέψει το Νταρφούρ– να γενικευτούν. Κοινωνικές ομάδες που ζουν στα όρια της πείνας ενδέχεται να ξεσηκωθούν καθώς τα μέσα για την επιβίωσή τους εξαντλούνται, ακολουθώντας παντός είδους στρατιωτικούς «προστάτες». Καθένα από αυτά τα ενδεχόμενα θα μπορούσε να συνδυαστεί ταυτόχρονα με άλλα.²²⁰

Μολονότι τα αίτια της αιματοχυσίας, της πείνας και του προβλήματος των αστέγων στο Νταρφούρ είναι περίπλοκα, η κατάσταση εκεί έχει περιγραφεί ως «ο πρώτος πόλεμος των κλιματικών αλλαγών», καθώς ένας βασικός λόγος για τα κύματα μετανάστευσης που οδήγησαν στη σύγκρουση ήταν η αποξήρανση της λίμνης Τσαντ.²²¹ Είναι άλλη μια περίπτωση όπου οι κλιματικές αλλαγές διαπλέκονται με τους ενεργειακούς πόρους. Η Κίνα δραστηριοποιείται ήδη ενεργά στο Σουδάν προσβλέποντας στο πετρέλαιο και στα μέταλλα που βρίσκονται στο υπέδαφος της χώρας. Οι Κινέζοι παρείχαν όπλα και εκπαίδευση στις κυβερνητικές δυνάμεις και για κάποιο διάστημα αρνούσαν να καταδικάσουν τον ρόλο της σουδανικής κυβέρνησης στα τραγικά γεγονότα, όπως έκαναν τα Ηνωμένα Έθνη και άλλα μεγάλα κράτη.

Θα ήταν κοινός τόπος να επισημάνουμε ότι οι περισσό-

τερες συγκρούσεις σήμερα, σε αντίθεση με αυτές του 20ού αιώνα, εκκινούν από αδύναμα και όχι από ισχυρά κράτη. Ωστόσο, πολλά θα εξαρτηθούν από την ισχύ των δεσμών, των διασυνδέσεων και των αμοιβαίων συμφερόντων των βασικών περιφερειακών κρατών ή ομάδων κρατών. Τα «κομβικά κράτη» είναι εκείνα τα οποία επηρεάζουν σημαντικά μια ολόκληρη περιοχή. Αν είναι σταθερά και ευημερούν οικονομικά, τείνουν να έχουν σταθεροποιητική επίδραση σε ολόκληρη την περιοχή. Αντιθέτως, αν αντιμετωπίζουν δυσκολίες, τα προβλήματα τείνουν να διαχυθούν. Τέτοιες χώρες είναι η Βραζιλία, το Μεξικό, η Νότια Αφρική, η Νιγηρία, η Αίγυπτος, το Πακιστάν και η Νότια Κορέα. Φυσικά αν προκύψουν σοβαρές αντιξοότητες σε πολύ μεγάλες χώρες όπως η Ινδία ή η Κίνα, ο απόηχος θα είναι πολύ ευρύτερος.

Οι ΗΠΑ αρχίζουν ήδη να ατενίζουν τον κόσμο υπό το πρίσμα του ανταγωνισμού για τους ενεργειακούς πόρους, εν μέσω των καταστροφών που προκαλούν οι κλιματικές αλλαγές. Η βασική μέριμνα του στρατιωτικού σχεδιασμού και του σχεδιασμού ασφάλειας των ΗΠΑ, σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση, αφορά τον ανταγωνισμό για τις ενεργειακές πηγές, ανταγωνισμός που το Πεντάγωνο ισχυρίζεται ότι έχει ήδη ξεκινήσει. Η προσπάθεια της Κίνας να αποκτήσει παγκόσμια επιρροή, υποστηρίζουν, καθοδηγείται μάλλον από τις ανάγκες της σε πρώτες ύλες και δεν έχει κάποιο ιδεολογικό υπόβαθρο. Η εξάπλωση της Κίνας στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή προσεγγίζεται ως ζήτημα μείζονος σημασίας.²²² Η ανάκτηση εκ μέρους της Ρωσίας γεωπολιτικής

θέσης ισχύος επιτεύχθηκε σχεδόν αποκλειστικά χάρη στην άνοδο των τιμών του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και των βιομηχανικών μετάλλων που σημειώθηκε πριν από το 2008. Η μετατόπιση της προσοχής στην έλλειψη πόρων, παρατηρεί ο Μάικλ Κλερ, «σηματοδοτεί μια ποιοτική αλλαγή στον τρόπο σκέψης των ΗΠΑ», που διαμορφώνεται «όχι πλέον από την αισιοδοξία για την ικανότητα της Αμερικής να ηγηθεί της παγκόσμιας οικονομίας αλλά από την απαισιόδοξη σε μεγάλο βαθμό προσέγγιση όσον αφορά τη μελλοντική διαθεσιμότητα ζωτικών πόρων».²²³

Αυτές οι ανησυχίες ώθησαν στην επιστροφή στις επενδύσεις στη θαλάσσια ισχύ. Οι ΗΠΑ, υποστηρίζει το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας, πρέπει να είναι σε θέση να περιφρουρούν όλες τις σημαντικές θαλάσσιες οδούς του πλανήτη προκειμένου να προασπίσουν την εθνική τους ασφάλεια.²²⁴ Συνολικά το 75% του πετρελαίου και το 90% των βιομηχανικών προϊόντων παγκοσμίως μεταφέρονται διά θαλάσσης. Στο προσχέδιο προϋπολογισμού για το 2009 η αμερικανική κυβέρνηση εξάγγειλε ένα νέο πρόγραμμα επενδύσεων σε πυρηνοκίνητα αεροπλανοφόρα, καταδρομικά με αντιπυραυλικές δυνατότητες, υποβρύχια και άλλα πολεμικά σκάφη. Ο υφιστάμενος στόλος θα αναδιαταχθεί με έμφαση στις θαλάσσιες οδούς από τις οποίες διέρχονται οι περισσότερες πρώτες ύλες.

Δεν έχει περάσει πολύς καιρός από τότε που οι κυριότερες αμερικανικές βάσεις βρίσκονταν στη δυτική Ευρώπη, στη Νότια Κορέα και στην Ιαπωνία. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών έχει ξεκινήσει η μεταφορά τους προς την

ανατολική και την κεντρική Ευρώπη, την κεντρική και τη νοτιοδυτική Ασία και σε μέρη της Αφρικής. Σε αυτές τις περιοχές βρίσκονται κράτη τα οποία κατηγορούνται ότι υποθάλπουν την τρομοκρατία, αλλά ταυτόχρονα διαθέτουν περισσότερο από τα 3/4 των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, και μεγάλο ποσοστό των κοιτασμάτων ουρανίου, χαλκού και κοβαλτίου.²²⁵ Μερικές από τις βάσεις στο Ιράκ που προβλέπεται να έχουν μόνιμο χαρακτήρα προστατεύουν πετρελαϊκές εγκαταστάσεις, ενώ παρέχουν και εκπαίδευση στην αστυνομία και στον στρατό ώστε να καταστέλλουν τις εξεγέρσεις.

Η Κίνα και η Ρωσία εγκαθιδρύουν τα δικά τους δίκτυα ασφαλείας, απειλώντας δειλά την κυριαρχία των ΗΠΑ. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η εμπλοκή της Κίνας στο Σουδάν συνέβαλε στην αιματοχυσία στη χώρα αυτή. Επίσης, η Κίνα έχει παρουσία στη Νότια Αφρική, στην Ανγκόλα, στο Τσαντ και στη Νιγηρία. Έχει αναδειχθεί σε έναν από τους βασικούς παρόχους στρατιωτικού εξοπλισμού για πολλές από αυτές τις χώρες. Οι αναπτυξιακοί και στρατιωτικοί σύμβουλοί της ανταγωνίζονται αυτούς από τις ΗΠΑ. Στην κεντρική και ανατολική Ασία η Κίνα και η Ρωσία έχουν συμπήξει μια μεγάλη στρατιωτική συμμαχία, ανταγωνιστική του ΝΑΤΟ, υπό τη μορφή του Οργανισμού Συνεργασίας της Σανγκάης. Τα συνιστώντα κράτη ασκούν ισχυρές πιέσεις προκειμένου να αποκτήσουν επιρροή σε χώρες πλούσιες σε ενεργειακούς πόρους. Μία από αυτές της χώρες, το Καζαχιστάν, είναι μέλος της συμμαχίας, μαζί με την Κιργισία, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν.

ΕΙΝΑΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΙΑ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ;

Τη στιγμή ακριβώς που ο κόσμος χρειάζεται αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση, οι διεθνείς θεσμοί δείχνουν πιο αδύναμοι απ' ό,τι πριν από μερικά χρόνια. Τα Ηνωμένα Έθνη έπαιξαν ζωτικό ρόλο στον αγώνα εναντίον της κλιματικής αλλαγής, και συγκεκριμένα στη διαμόρφωση της Διακυβερνητικής Επιτροπής για τις Κλιματικές Αλλαγές, η οποία κατά βάση είναι αυτή που συντηρεί το διεθνές ενδιαφέρον για την υπερθέρμανση του πλανήτη. Όμως τα Ηνωμένα Έθνη δεν διαθέτουν παρά ελάχιστους πόρους από μόνα τους, και οι δράσεις τους μπορούν να εξουδετερωθούν από τις ενέργειες ομάδων χωρών, ή και μεμονωμένων κρατών, ιδιαίτερα όσων μετέχουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Ένας πολυπολικός κόσμος, βεβαίως, θα μπορούσε να σημαίνει περισσότερες ευκαιρίες για συνεργασία, αλλά από την άλλη είναι δυνατό να κατατρώχεται από σοβαρές διαιρέσεις και συγκρούσεις, δίχως μάλιστα να υπάρχει διαιτητής.

Μάλλον βλέπουμε την επιστροφή σε μια μορφή αυταρχικού εθνικισμού, ο οποίος ελκύει ιδιαίτερα κάποιους βασικούς παίκτες της παγκόσμιας σκηνής, κυρίως τη Ρωσία και την Κίνα αλλά και μικρότερα πετρελαιοπαραγωγά κράτη. Με τη συμβολή των πολιτικών του προέδρου Μπους –που σε κάποιο βαθμό προκάλεσαν αυτό το πισωγύρισμα– το διεθνές σύστημα επαναπροσδιορίστηκε με όρους ισχύος και στρατιωτικών δυνατοτήτων. Η έκρηξη ενθουσιασμού που συνόδευσε το γύρισμα του αιώνα, που σηματοδοτούσε μια νέα παγκόσμια τάξη βασισμένη στους διεθνείς οργανι-

σμούς και στη συνεργασία μεταξύ των κρατών και όχι σε έθνη και στην παραδοσιακή έννοια της κυριαρχίας, φαίνεται ήδη να δίνει τη θέση της στην απογοήτευση.

Σχολιάζοντας αυτές τις αλλαγές ο Ρόμπερτ Κάγκαν, συγγραφέας με μεγάλη επίδραση στον τομέα των παγκόσμιων πολιτικών, μιλάει για την «επιστροφή στην κανονικότητα».²²⁶ Ο τίτλος του πιο πρόσφατου βιβλίου του είναι *Η επιστροφή της Ιστορίας και το τέλος των ονειροπολήσεων*. Οι «ονειροπολήσεις» στις οποίες αναφέρεται έχουν να κάνουν με τη δημιουργία μιας νέας διεθνούς τάξης που θα διαδεχόταν τον Ψυχρό Πόλεμο και, γενικότερα, με την προώθηση της παγκοσμιοποίησης. Αφορούσαν τη μειούμενη σημασία του εθνικού κράτους, την εμβάθυνση της διεθνούς συνεργασίας, την εξαφάνιση των ιδεολογικών συγκρούσεων και την απελευθέρωση του εμπορίου και των τηλεπικοινωνιών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έδειχνε να πρωτοστατεί σ' αυτούς τους μετασχηματισμούς, οικοδομώντας ένα μοντέλο οργάνωσης το οποίο δεν είναι απλώς διεθνικό αλλά αυθεντικά υπερεθνικό. «Όλα ήταν μια χίμαιρα» ισχυρίζεται ο Κάγκαν.²²⁷

Το εθνικό κράτος παραμένει ισχυρό όπως πάντα, ενώ ο ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων έχει επανакάμψει. Τα ισχυρά έθνη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την επιρροή και το κύρος. Η Κίνα και η Ρωσία, ειδικότερα, προσπαθούν να επιβληθούν και προσεγγίζουν τις διεθνείς σχέσεις μέσα από το πρίσμα του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων. Και στις δύο περιπτώσεις οι φιλοδοξίες σχετίζονται με την ενέργεια. Η προσπάθεια της Ρωσίας να επιστρέψει ως μεγάλη δύναμη βασίζεται στα τεράστια αποθέματα

πετρελαίου και φυσικού αερίου που διαθέτει, ενώ η Κίνα αναζητά ενεργειακούς πόρους προκειμένου να συντηρήσει τη διαρκή της ανάπτυξη.

Η μακρόχρονη διαμάχη μεταξύ του φιλελευθερισμού και του αυταρχισμού έχει επανεμφανιστεί, σε συνδυασμό με μια «ακόμα πιο αρχαία διαμάχη», μεταξύ του ριζοσπαστικού ισλάμ και της νεωτερικότητας. Δύο από τις μεγαλύτερες αναπτυσσόμενες χώρες, η Βραζιλία και η Ινδία, είναι δημοκρατίες. Ωστόσο, η Κίνα και η Ρωσία δεν είναι, και χαρακτηρίζονται από την πίστη στον αυταρχισμό και από τον κοινωνικό κατακερματισμό. Το όραμα του ρώσου πρωθυπουργού Πούτιν περί «κυρίαρχης δημοκρατίας» υποδηλώνει την οικοδόμηση λαϊκής υποστήριξης σε μια αποφασιστική διακυβέρνηση, αλλά και την επέκταση της σφαίρας επιρροής της Ρωσίας, που είχε μειωθεί αισθητά κατά τη δεκαετία του 1990.

Τα κράτη-μέλη της ΕΕ, υποστηρίζει ο Κάγκαν, στοιχημάτισαν πολλά σ' αυτή την περίοδο, όπου η οικονομική διασύνδεση και η συνεργασία μεταξύ των κρατών φαινόταν να επικρατούν έναντι των παραδοσιακών εκδοχών κυριαρχίας. Προέβησαν σε περικοπές των στρατιωτικών δαπανών, πιστεύοντας ότι η ισχύς του παραδείγματος θα επικρατούσε της ισχύος των όπλων. Η ΕΕ, υποστήριζαν οι ηγέτες της, αποτέλεσε το όχημα για την ενσωμάτωση ενός αυξανόμενου αριθμού κρατών της δυτικής –και πλέον της κεντρικής και ανατολικής– Ευρώπης σ' ένα υπερεθνικό σύστημα. Γιατί να μην εφαρμοστεί το ίδιο μοντέλο και αλλού;

Για κάποιο διάστημα οι πιθανότητες επιτυχίας φαινόταν ότι ήταν αρκετές. Περιφερειακές ενώσεις είχαν δημιουργη-

θεί σε διάφορες περιοχές του πλανήτη. Η Βορειοαμερικανική Συμφωνία για το Ελεύθερο Εμπόριο (NAFTA) τέθηκε σε ισχύ στις ΗΠΑ, στον Καναδά και στο Μεξικό. Ως αντίβαρο προέκυψε στη Νότια Αμερική η MERCOSUR. Στην Ασία, κάποιες χώρες ίδρυσαν τον ASEAN. Ωστόσο, αυτοί οι οργανισμοί δεν μπόρεσαν να εξελιχθούν σε κάτι περισσότερο από χαλαρούς εμπορικούς σχηματισμούς. Η ΕΕ, συμπεραίνει ο Κάγκαν, έχασε το στοίχημα. Η Ρωσία χρησιμοποιεί παραδοσιακές μορφές ισχύος για να αναχαιτίσει την επιρροή της ΕΕ στα πρώην σοβιετικά κράτη που γειτονεύουν με αυτή. Έντονα εξαρτημένη από τη Ρωσία, εξαιτίας της παροχής πετρελαίου και φυσικού αερίου (όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο 2), η ΕΕ έχει αποδειχθεί εύκολος στόχος για την επανακάμπτουσα Ρωσία, η οποία δεν είχε κανένα πρόβλημα να διαιρέσει τα κράτη-μέλη της ΕΕ συνάπτοντας χωριστές ενεργειακές συμφωνίες με ορισμένα από αυτά.

Σύμφωνα με τον Κάγκαν, η παρακμή των Ηνωμένων Εθνών και άλλων παρόμοιων διεθνών οργανισμών είναι οριστική: μιλάει για τη «διάλυση της διεθνούς κοινότητας». Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο γνώρισε μια σύντομη περίοδο δόξας αμέσως μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, «βυθίζεται ξανά στο βαθύ του κόμα». ²²⁸ Υπονομεύτηκε από τον διχασμό ανάμεσα στις δημοκρατίες και τα αυταρχικά καθεστώτα. Ο αγώνας για την ενέργεια αποτελεί μία από τις βασικές αιτίες αυτού του διχασμού.

Ο Κάγκαν υποστηρίζει ότι θα πρέπει να ιδρυθεί ένα «Κονσέρτο των Δημοκρατιών» το οποίο θα περιλαμβάνει όλα τα δημοκρατικά έθνη του αναπτυσσόμενου και του αναπτυσσόμε-

νου κόσμου. Ο ρόλος του θα είναι παρεμβατικός. Η δύναμη των αυταρχικών χωρών, ισχυρίζεται, είναι κατά κάποιον τρόπο φαινομενική και όχι πραγματική. Σε αντίθεση με τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, όπου η δημοκρατία ήταν η εξαίρεση, σήμερα η Κίνα, η Ρωσία και τα άλλα αυταρχικά καθεστώτα επιβιώνουν σ' έναν κόσμο όπου η δημοκρατία επικρατεί. Επομένως, αντιμετωπίζουν προβλήματα νομιμοποίησης τα οποία δεν μπορούν να αγνοηθούν, ή τουλάχιστον δεν μπορούν να αγνοηθούν για πολύ καιρό. Βέβαια, οι δημοκρατικές χώρες δεν θα πρέπει να περιμένουν να αποκτήσουν επιρροή βασιζόμενες στη δύναμη των αξιών και ιδεών που αντιπροσωπεύουν και μόνο. Παραπέμποντας στον Χανς Μοργκεντάου, ο Κάγκαν συμπεραίνει πως δεν θα πρέπει να πιστέψουμε ότι κάποια στιγμή «η αυλαία θα πέσει και το παιχνίδι της πολιτικής ισχύος θα πάψει πλέον να παίζεται».

Η ορθότητα ή μη αυτής της ανάλυσης θα καθορίσει σε σημαντικό βαθμό το τι ευκαιρίες θα έχει ο πλανήτης ώστε να επιλύσει τα ζητήματα των κλιματικών αλλαγών και της ενεργειακής ασφάλειας. Συμπεριφερόμενες οι μεγάλες δυνάμεις με τον παραδοσιακό τρόπο, μεταχειρίζονται τις ενεργειακές πηγές ως παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Εάν ο Κάγκαν έχει δίκιο στην απεικόνιση της σημερινής κατάστασης των διεθνών σχέσεων, τότε δεν υπάρχουν πολλές πιθανότητες να αποφύγουμε μια μάχη για τις ενεργειακές πηγές. Καθώς αυτή θα εντείνεται, είναι πολύ πιθανόν να καταλήξει σε ένοπλη σύγκρουση, μια δυνητικά τρομακτική προοπτική εφόσον εμπλακούν και πυρηνικά κράτη. Ο ΟΗΕ θα είναι ανίκανος να παρέμβει, αποδυναμωμένος από τις

συγκρούσεις στον οποίων την επίλυση υποτίθεται ότι θα έπρεπε να συμβάλλει.

Ευτυχώς, οι ισχυρισμοί του Κάγκαν επαληθεύονται μόνο σε έναν βαθμό. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, πρώτα την περίπτωση του ΟΗΕ. Είναι δύσκολο να αρνηθεί κανείς ότι από το 1989 ο ΟΗΕ έχει ενεργήσει αποσπασματικά, όπως παραδέχονται ακόμα και οι πιο ένθερμοι οπαδοί του. Ο Ντέιβιντ Χάνεϊ, πρώην μόνιμος αντιπρόσωπος της Βρετανίας στον ΟΗΕ, χαρακτήρισε τις επιτυχίες του οργανισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως την «κορύφωση του κύματος», «όταν μπορούσαμε να ελπίζουμε ότι ο οργανισμός είχε βρει έναν νέο δρόμο ώστε να καταστεί αποτελεσματικό όργανο του συστήματος συλλογικής ασφάλειας». ²²⁹

Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων ο ΟΗΕ ηγήθηκε επιτυχημένων ανθρωπιστικών επεμβάσεων, και κατά τη Διάσκεψη του Ρίο υιοθετήθηκε μια νέα και σοβαρή περιβαλλοντική ατζέντα. Παρ' όλα αυτά, από το 1993 και ύστερα οι επιδόσεις του ΟΗΕ άρχισαν να φθίνουν, καθώς ο οργανισμός βάλτωσε σε κρίσιμες αποστολές στη Βοσνία και σε άλλα μέρη του πλανήτη. Οι υποστηρικτές του φοβούνται ότι είναι πια περιθωριοποιημένος και αναξιόπιστος, ενώ οι επικριτές του ελπίζουν να συμβαίνει όντως κάτι τέτοιο. Ωστόσο, όπως παρατηρεί σωστά ο Χάνεϊ, τα κράτη συνεχίζουν να απευθύνονται για βοήθεια στα Ηνωμένα Έθνη, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα κοινά τους προβλήματα. Διατηρεί μια «υπόρρητη αναγκαιότητα», καθώς δεν υφίσταται καμία προφανής εναλλακτική λύση. ²³⁰

Η διεθνής κοινότητα δεν είναι μια «ψευδαίσθηση», όπως

υποστήριξε εσφαλμένα η πρώην υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Κοντολίζα Ράις για πρώτη φορά, ενώ είναι λάθος και η επαναδιατύπωση του ισχυρισμού αυτού τώρα από τον Κάγκαν.²³¹ Αν επικεντρωθούμε στο Συμβούλιο Ασφαλείας, που όντως αποτελεί συνήθως ένα χρηματιστήριο ισχύος, θα σχηματίσουμε μια αρκετά παραπλανητική εικόνα για την πρόοδο της αλληλοδιασύνδεσης του πλανήτη και τον ρόλο που έχει παίξει ο ΟΗΕ σ' αυτή. Όλες οι χώρες του πλανήτη είναι αλληλεξαρτώμενες όσο ποτέ άλλοτε, με τον ΟΗΕ και τους υπόλοιπους διεθνείς οργανισμούς να διαδραματίζουν θεμελιώδη ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της κατάστασης. Ας πάρουμε για παράδειγμα τις τηλεπικοινωνίες, που τώρα είναι αληθινά παγκοσμιοποιημένες, αλλά εξαρτώνται από μεγάλα δίκτυα που διατρέχουν ποικίλα εθνικά πλαίσια. Ο ΟΗΕ και άλλοι διεθνείς οργανισμοί παίζουν καθοριστικό ρόλο σ' αυτή τη συνεργασία, διότι απαιτείται η τήρηση δεσμευτικών διεθνών συμφωνιών.

Ακόμα και στους μάλλον αμφιλεγόμενους τομείς των ανθρωπιστικών παρεμβάσεων και της διαχείρισης της υγείας και των ασθενειών, ο ρόλος του ΟΗΕ έχει αποδειχθεί, και είναι πάντα, κομβικός. Όσον αφορά τη διαχείριση των συγκρούσεων, ο ΟΗΕ έχει παίξει ρόλο πιο σημαντικό απ' ό,τι φαίνεται με μια πρώτη ματιά. Οι αποτυχίες, όπως στην περίπτωση του Κοσόβου και της Ρουάντα, είναι ορατές διά γυμνού οφθαλμού, αλλά οι επιτυχίες –η αποτροπή συγκρούσεων εν τη γενέσει τους– δεν απολαμβάνουν μεγάλη δημοσιότητα και προσοχή.

Ο Κάγκαν ισχυρίζεται ότι ο πλανήτης έγινε ξανά αυτό

που ήταν πριν από τις ονειροπολήσεις της πρώτης μεταψυχροπολεμικής περιόδου: μια αρένα όπου τα εθνικά κράτη συνεχίζουν τους αγώνες για απόκτηση ισχύος. Ωστόσο, το συμπέρασμα αυτό είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενο. Όντως, το εθνικό κράτος αρνείται πεισματικά να εξαφανιστεί. Έχω επιχειρηματολογήσει στο βιβλίο αυτό σχετικά με τη σημασία που εξακολουθεί να έχει. Ωστόσο, το παγκόσμιο πλαίσιο στο οποίο τα έθνη επιδιώκουν να κυριαρχήσουν έχει μεταβληθεί ριζικά κατά τις δύο ή τρεις τελευταίες δεκαετίες. Δεν είναι αλήθεια ότι σημειώνεται απλώς μια «επιστροφή στην κανονικότητα», στα πρότυπα του παρελθόντος. Η κυριαρχία δεν έχει πλέον το νόημα που είχε παλιά. Τούτο φαίνεται ξεκάθαρα στο οικονομικό επίπεδο, όπου τα κράτη, ανεξάρτητα από το πόσο μεγάλα είναι, δεν μπορούν να διαχειριστούν τα οικονομικά τους προβλήματα με τον τρόπο που το έπρατταν παλιότερα, κατά τα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου.

Στον 21ο αιώνα η αλληλεξάρτηση αποτελεί μέρος της ζωής μας, και τα έθνη τα οποία ενεργούν αρνούμενα αυτή την πραγματικότητα θα γονατίσουν μπροστά της με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Η κατάληξη της προσπάθειας της κυβέρνησης Μπους να αγιοήσει αυτές τις νέες πραγματικότητες είναι διδακτική. Ο Μπους ήθελε να επαναδημιουργήσει το είδος ακριβώς του κόσμου που περιγράφει ο Κάγκαν, έναν κόσμο στον οποίο η ισχύς είναι αυτό που μετράει και όπου οι ΗΠΑ έχουν προνομιακή θέση επιδεικνύοντας αυτή την ισχύ. Η εν λόγω αντίληψη για τον κόσμο εναρμονιζόταν με μια περιφρονητική στάση έναντι των κλιματικών αλλαγών.

Η καταστρατήγηση των διεθνών συμφωνιών που ακολούθησε ασφαλώς επηρέασε τις ενέργειες και άλλων κρατών, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας, της Ρωσίας και του Ιράν, που, αντιτιθέμενα στη στάση των ΗΠΑ, στην πραγματικότητα τη μιμούνταν. Αλλά κοιτάξτε τι συνέβη με τις αμερικανικές φιλοδοξίες: οι ΗΠΑ, η μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη στον κόσμο, δεν μπορούσαν να ειρηνεύσουν ούτε μια μεσαίου μεγέθους χώρα όπως το Ιράκ, παρόλο που αρχικά σημείωσαν μια εύκολη στρατιωτική νίκη. Δεν ήταν σε θέση να διεξαγάγουν δύο πολέμους ταυτόχρονα, ακόμα και με τη βοήθεια των συμμάχων, και ως εκ τούτου η προσπάθειά τους να διασφαλίσουν τη σταθερότητα στο Αφγανιστάν έχει, στην καλύτερη περίπτωση, περιορισμένη επιτυχία. Οι ΗΠΑ είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, αλλά η χώρα, δρώντας μόνη της, είχε πολύ λιγότερες δυνατότητες να επηρεάσει την παγκόσμια αγορά, όπως έδειξε ξεκάθαρα η οικονομική κρίση.

Εκεί που ο Κάγκαν έχει δίκιο είναι όταν ισχυρίζεται ότι η αυλαία δεν πρόκειται ποτέ να πέσει για την πολιτική της ισχύος. Είναι μάταιο να αναλύσει κανείς τα πιθανά αποτελέσματα της διεθνούς συνεργασίας για τις κλιματικές αλλαγές αν δεν εντάξει την ανάλυσή του στο πλαίσιο των αντιπαλοτήτων που εμποδίζουν τις προσπάθειες συνεργασίας. Αυτές οι αντιπαλοότητες θα προσδιορίσουν τις πραγματικές ευκαιρίες, τα σημεία στα οποία μπορεί να επιτευχθεί πραγματική συμφωνία. Ας δούμε τώρα πώς το ζήτημα αυτό επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ των αναπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων χωρών.

Το βιβλίο του Άντονι Γκίντενς μας εισάγει στο θέμα των κλιματικών αλλαγών, εστιάζοντας κυρίως στις πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που είναι αναγκαίες έτσι ώστε η ανθρωπότητα να αποτρέψει το φαινόμενο αυτό. Το γενικότερο εγχείρημα και τα κύρια ερωτήματα που πραγματεύεται είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα και επείγοντα: Πώς διαμορφώνεται μια πολιτική για τις κλιματικές αλλαγές; Πώς μπορεί να γίνει αποδεκτή από το ευρύ κοινό και να συμπαρασύρει ως θετικό δράμα πολίτες, ΜΚΟ, κράτη, πολιτικές δυνάμεις; Πώς είναι δυνατόν να αλλάξουν η καθημερινότητα, οι συμπεριφορές των ανθρώπων, το κράτος, τα κόμματα, οι επιχειρήσεις;

Η πληθώρα πολιτικών προτάσεων που παραθέτει ο Γκίντενς αντλεί από την κοινωνιολογία, την πολιτική επιστήμη, την οικονομική επιστήμη, την εμπειρία των κοινωνικών κινημάτων, την τοπική ανάπτυξη, τη διεθνή εμπειρία, τη γεωπολιτική κ.ά. Θεωρεί ότι χρειάζονται μεγάλες επενδύσεις σε καθαρές τεχνολογίες, καθώς και στην αναδιαμόρφωση των πόλεων και της ζωής μας. Σημαντικός για την επιτυχία του όλου εγχειρήματος είναι ο ρόλος του κράτους. Οι αναπτυσσόμενες χώρες θα πρέπει να πρωτοστατήσουν, εμπνεόμενες από μια νέα ουτοπία στο τοπικό, το εθνικό και το διεθνές επίπεδο και προκρίνοντας την απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, τη συνεργασία, την πραγματική ευημερία και όχι τη μεγέθυνση.

Ο Άντονι Γκίντενς διετέλεσε διευθυντής του London School of Economics. Σήμερα είναι εταίρος του King's College του Κέμπριτζ και μέλος της Βουλής των Λόρδων. Από τις εκδόσεις Μεταίχμιο κυκλοφορεί επίσης το βιβλίο του *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών. Πώς επιδρά η παγκοσμιοποίηση στη ζωή μας* (2002).

«Πρόκειται για μέγλη-ορόσημο στη μάχη για την αναχαίτηση των κλιματικών αλλαγών, τη μεγαλύτερη πρόκληση της εποχής μας. Το βιβλίο το συνιστώ ανεπιφύλακτα σε όλους».

Μπιλ Κλίντον, 42ος πρόεδρος των ΗΠΑ

ISBN 978-960-455-807-0

9 789604 558070

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 4807